

Susan Hogervorst Marloes Hülsken

ORAL HISTORY

**Handboek voor onderzoek,
onderwijs en erfgoed**

**A
U
P**

Oral history

Handboek voor onderzoek, onderwijs en erfgoed

Susan Hogervorst en Marloes Hülsken

Amsterdam University Press

Inkijkexemplaar

Ontwerp omslag: Studio Veen
Ontwerp binnenwerk: Mijke Wondergem
Verzorging binnenwerk: Peter Tychon

ISBN 978 94 6372 498 2
e-ISBN 978 90 4855 657 1 (toegankelijke ePub)
DOI 10.5117/9789463724982
NUR 680 | 840

© S. Hogervorst en M. Hülsken / Amsterdam University Press B.V.,
Amsterdam 2026

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inkijkexemplaar

Inhoud

Inleiding <i>Susan Hogervorst en Marloes Hülsken</i>	9
Achtergrond 10 Opbouw van het boek 12	
PORTRET – BARBARA HENKES: <i>‘Ook als mensen zich slecht kunnen uitdrukken hebben ze iets te vertellen’</i>	14
1 Wat is Oral History?	15
<i>Susan Hogervorst en Marloes Hülsken</i>	
1.1 Doelen van oral history	17
1.2 De opkomst en ontwikkeling van oral history	20
Contemporaine geschiedenis en de schok van de oorlog 22	
Democratisering en emancipatie 24 Critical humanities 27	
Technologie 28	
1.3 Centrale concepten en begrippen	29
Subjectiviteit 30 Betrouwbaarheid 31 Co-creatie 32	
Gedeelde autoriteit 33 Positionaliteit 33 Narrativiteit 35	
Performativiteit 36	
1.4 Oral history en herinnering	39
Individuele herinnering 40 Collectieve herinnering 41	
PORTRET – JAN BLEYEN: <i>‘Mondelinge geschiedenis is een ontmoeting waarin het verleden tot stand komt’</i>	46
2 Voorbereiden	47
<i>Marloes Hülsken</i>	
2.1 Starten van een oral history-project	47
Ethische en praktische aspecten vooraf: informeren en toestemming 48 Het zoeken van vertellers 54 Over kwantiteit, representativiteit en relevantie 58 Contact leggen 60	

2.2 Een interviewvorm kiezen	62
Levensgeschiedenisbenadering 62 Semigestructureerde interviews 64 Groepsinterviews en interviews met meerdere personen 64 Interviews door meerdere interviewers 67	
2.3 Inhoudelijke voorbereiding	68
2.4 De interviewleidraad	69
2.5 Interviewvragen opstellen	72
Een voorbeeld 73	
PORTRET – ROSE MARY ALLEN: ‘De verhalen van anderen geven me de veerkracht om door te gaan’	78
3 Interviewen	79
<i>Marloes Hülsken</i>	
3.1 De locatie	79
Interviewen op afstand 81	
3.2 Het moment van het interview	83
Opnemen en filmen 85 Off the record 87 Interviewen zonder opname 88 Notities maken 88 Hulpmiddelen en gespreksvormen 89	
3.3 Verloop van het interview	90
Communicatie 91 Sturen en ingrijpen 93 Non-verbale communicatie 95 Omgaan met vragen van de verteller 96 Contact na het interview 97	
3.4 De relatie interviewer-geïnterviewde	99
Macht en (gedeelde) autoriteit 100 Vriendschap en conflict 102 Pijn en ongemak 105 Trauma 106	
PORTRET – TINNE CLAES: ‘Ik ben iemand die echt durft te vragen’	110
4 Documenteren	111
<i>Susan Hogervorst</i>	
4.1 Vastleggen van de interviewsituatie	111
4.2 Bewaren	113
4.3 Transcriberen	115
Waarom transcriberen? 116 Wat zet je in een transcript? 120 Spreektaal en schrijftaal 123 Meertaligheid en dialect 124 Interpunctie en witregels 125 Volgorde en herhalingen 127 Geluiden, stiltes en lichaamstaal 128 Tijdcodes 129	

4.4	Automatisch transcriberen	130
	Software 132	
4.5	De autoriteit over het transcript	133
	Voorleggen aan de geïnterviewden 134 Anonimiteit en herkenbaarheid 135	
4.6	Alternatieven voor transcriberen	137
	Samenvatten 138 Indexeren 139	
PORTRET – SELMA LEYDESDORFF: ‘Er is altijd een verhaal achter wat er wordt verteld’		142
5	Analyseren en interpreteren	143
	<i>Marloes Hülsken</i>	
5.1	Twee benaderingen	144
	Een sociaalwetenschappelijke lens 145 Een cultuurwetenschappelijke lens 147	
5.2	Analyse door te coderen	151
	Coderen: hoe en waarom? 152 Handmatig of met gebruik van een computerprogramma? 158	
5.3	Betekenis geven en interpreteren	160
	Een voorbeeld vanuit twee benaderingen 160	
5.4	Geschiedenis schrijven	167
	Taal 167 Onderzoeksvragen 168 Schrijven over bronnen en methode 170 Het construeren van een geschiedverhaal 171 Citeren en parafraseren 174 Anonimiteit en herleidbaarheid in publicaties 176 De autoriteit over het geschiedverhaal 178	
PORTRET – DIENKE HONDIUS: ‘Oral history lijkt het minst op werk’		182
6	Onderwijs	183
	<i>Marloes Hülsken</i>	
6.1	De positie van oral history in onderwijs	184
	Waarom is oral history-onderwijs van belang? 185	
6.2	Leeropbrengsten	187
	Critical oral history in de klas of collegezaal 191	
6.3	Uitdagingen	192
	Vakspecifieke uitdagingen 193 Praktische uitdagingen 197	

6.4 Oral history in verschillende onderwijssoorten	202
Universitair onderwijs 202 (Hoger) Beroepsonderwijs 207	
Voortgezet onderwijs 209 Primair onderwijs 212 Burgerschaps-	
onderwijs 213	
PORTRET – NORAH KARROUCHE: <i>‘Oral history is voor mij als historicus een way of life’</i>	217
7 Erfgoed	219
Susan Hogervorst	
7.1 Interviews in het archief	221
Vindbaarheid 221 Interviews overdragen 224 Openbaar-	
heid 227 Data en metadata 228 Niet archiveren 231	
7.2 Oral history en erfgoedparticipatie	232
Gedeelde autoriteit 234	
7.3 Oral history in musea	237
De opmars van ooggetuigen in het museum 238 Functies van	
interviews in tentoonstellingen 240 Herinneringscultuur 242	
Interviews presenteren in een documentaire of podcast 243	
Ethische aspecten 245	
PORTRET – TINA DE GENDT: <i>‘Oral history is een manier om geschiedenis te democratiseren’</i>	249
Bijlagen	251
I Informatiedocument 251	
II Toestemmingsverklaring 255	
III Interviewleidraad 259	
IV Overzicht transcriptiesoftware 261	
Noten	265
Bronnen en literatuur	283
Dankwoord	297
Register	299

Inleiding

Susan Hogervorst en Marloes Hülsken

In dit boek bespreken we uiteenlopende kwesties waar iedereen mee te maken krijgt die met oral history (mondelinge geschiedenis) bezig is, of je nu net begint of gevorderd bent.

Oral history is in zekere zin de meest praktische, *hands-on* onderzoeksmethode die historici tot hun beschikking hebben. Je treedt in contact met mensen met uiteenlopende ervaringen en persoonlijkheden, en daarbij neem je jezelf mee. Het gesprek dat je op gang brengt, documenteer je en werk je uit. Je creëert een historische bron, samen met de geïnterviewden, om die daarna zorgvuldig te analyseren en te duiden, inclusief je eigen aandeel daarin. En misschien breng je de interviews onder in een archief, zodat anderen ze als historische bron kunnen gebruiken. De vraag waarom je gaat interviewen, dus welke kennis je naar boven zou willen halen, en hoe dat het beste zou kunnen, is ook een vraag naar theorie. Die vraag gaat immers over de bredere kwestie hoe we het verleden – dat voorbij is – kunnen kennen, welke bronnen daarover voorhanden zijn, en hoe je die kunt interpreteren. Theorie dient niet om de praktijk ingewikkeld te maken, maar om in de praktijk betere keuzes te kunnen maken. In dit boek gaan we zowel in op de praktijk van het interviewen als op de theorie die daarbij komt kijken.

We richten ons met dit handboek nadrukkelijk op oral history in het Nederlandse taalgebied. Dat is een belangrijke aanvulling op de bestaande, meestal Engelstalige handboeken. Niettemin heeft het boek een wijdere blik. Migratie en diaspora kunnen ook oral history-projecten in Nederland en België een internationale en interculturele dimensie geven.

Achtergrond

Oral history is ook de meest persoonlijke van alle historische onderzoeksmethoden. Daarom introduceren we onszelf en de manier waarop wij gevormd zijn in ons denken over oral history. Onze samenwerking gaat terug tot in 2018, toen we elkaar leerden kennen omdat we ons beiden met oral history en geschiedenisonderwijs bezighielden. We werken vanaf 2020 samen binnen het Research Network Oral History van het Huizinga Instituut, en vanuit daar ontstond het idee voor dit gezamenlijke handboek.

Als *oral historians* hebben wij beiden een vergelijkbare achtergrond, maar komen we elk uit verschillende academische tradities. Marloes Hülken is opgeleid aan de Radboud Universiteit als historica binnen de sociale geschiedenis en demografische geschiedenis, en kwam daar voor het eerst in aanraking met oral history. Ze schreef een proefschrift (2010) over ervaringen van katholieke vrouwen met moederschap en geboorteregeling, op basis van onder andere interviews. Ze heeft zich vervolgens gespecialiseerd in oral history als historische onderzoeksmethode. Haar onderzoek gaat over emancipatie en ongelijkheid, met focus op de onderwerpen feminisme, anticonceptie en moederschap. Daarnaast werkt ze als lerarenopleider voor docenten geschiedenis. Vanuit die achtergrond houdt ze zich bezig met vraagstukken rond inclusief en rechtvaardig geschiedenisonderwijs.

Susan Hogervorst is opgeleid aan de Erasmus Universiteit in de theorie van de geschiedenis en aan de Universiteit van Amsterdam in genderstudies. Ze is gespecialiseerd in de omgang met het verleden. Tijdens haar promotieonderzoek (2010) naar herinneringsculturen van concentratiekamp Ravensbrück in Europa raakte ze steeds meer gefascineerd door de ooggetuige als historische bron. Ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog hebben een bijzondere status gekregen, terwijl ooggetuigen als bron voor geschiedwetenschappelijk onderzoek vaak worden gewantrouwd of buiten beschouwing blijven. In vervolprojecten onderzocht ze uiteenlopende contexten waarin persoonlijke herinneringen als historische bron dienen: in het onderwijs, in academisch onderzoek, in musea en in online-interviewcollecties.

We putten niet alleen uit onze eigen ervaring. Speciaal voor dit boek interviewden we een aantal toonaangevende oral historians uit Nederland, Vlaanderen en Curaçao: Rose Mary Allen, Jan Bleyen, Tinne Claes, Tina De Gendt, Barbara Henkes, Dienne Hondius, Norah Karrouche en wijlen Selma Leydesdorff.¹ We vroegen hen naar hun werkwijze en hun visie op oral history. Deze acht oral historians zijn geen afspiegeling van de volledige oral history-community in het Nederlands taalgebied. Veel meer hebben we met deze interviews verschillende generaties, benaderingen en specialisaties willen belichten, zowel in onderzoek, onderwijs als publieksgeschiedenis. De hoofdstukken in dit boek worden telkens afgewisseld met een kort portret van een van de geïnterviewde oral historians. Ook in de hoofdstukken komen ze aan het woord.

Oral history is behalve een internationaal ook een zeer interdisciplinair onderzoeksveld, met invloeden uit onder meer de psychologie, antropologie, literatuurwetenschap en genderstudies. In dit boek hebben we inzichten uit de academische literatuur gebundeld en vertaald naar de veelvormige praktijk. We bouwden voort op publicaties, ideeën en theorievorming van met name Lynn Abrams, Jan Bleyen en Leen Van Molle, Selma Leydesdorff, Alessandro Portelli en Valerie Yow.²

We zijn ons ervan bewust dat in de benadering en focus die we hebben gekozen ook lacunes aanwezig zijn. We focussen op *critical oral history* en hebben vaak voor voorbeelden gekozen dicht bij onze eigen onderzoeks- en onderwijspraktijk. We zien ook een aantal belangrijke ontwikkelingen in de oral history die in dit boek minder prominent aanwezig zijn. Te denken valt aan oral history in postkoloniale contexten, milieu- en klimaatgeschiedenis, mannelijkheidsstudies, *queer history*, *disability studies* en *more-than-human*-thema's.³ Een handboek is altijd een momentopname, en het vakgebied ontwikkelt zich snel en veelbelovend.

Dit handboek is het resultaat van een intensieve samenwerking tussen ons beiden. Naast een gezamenlijk theoretisch hoofdstuk zijn de zes verdiepende hoofdstukken telkens door een van ons geschreven in co-creatie met de ander. We dragen de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de inhoud van het hele boek. Als we in het handboek schrij-

ven vanuit een 'ik', dan noemen we telkens naar wie die 'ik' verwijst (Marloes Hülsken of Susan Hogervorst). We spreken de lezer gender-neutraal aan. In de voorbeelden die we geven hebben we zoveel mogelijk stereotypen proberen te vermijden. Voorbeelden die we geven gaan vaker over 'vrouwen' als categorie dan over 'mannen' of personen die zich als non-binair identificeren. Als we verwijzen naar 'zij' kan daar vaak ook 'hen' of 'hij' gelezen worden.

Opbouw van het boek

In hoofdstuk 1 bespreken we wat oral history is, welke tradities aan oral history als methode ten grondslag liggen, en welke theoretische noties je kunnen helpen om over interviews, geïnterviewden en je eigen rol als interviewer en onderzoeker na te denken. We staan stil bij de centrale begrippen en concepten die we gebruiken: subjectiviteit, betrouwbaarheid, co-creatie, gedeelde autoriteit, positionaliteit, narrativiteit en performativiteit. Daarnaast gaan we in op individuele en collectieve herinneringen.

De hoofdstukken 2 tot en met 4 zijn opgebouwd volgens de opeenvolgende stappen in het interviewproces: het voorbereiden, houden en documenteren van interviews.

In hoofdstuk 2 bespreken we praktische zaken zoals het opzetten van een project, het werven van vertellers, het ontwerpen van je interviewvragen, en ethische aspecten daarbij. De keuzes die je in deze eerste fase maakt, hebben gevolgen voor het vervolg van je project.

Hoofdstuk 3 gaat over het interviewen zelf. Ook hier gaat het steeds om de praktijk, maar bespreken we tevens theoretische en ethische kwesties zoals vriendschap, conflict, ongemak en trauma.

In hoofdstuk 4 bespreken we het documenteren van interviews. Welke manier van vastleggen kies je en waarom? Hoe pak je het transcriberen van interviews aan?

De hoofdstukken 5, 6 en 7 gaan elk over een ander domein waarbinnen oral history wordt beoefend: onderzoek, onderwijs en erfgoed. Daarbinnen zijn echter ook raakvlakken, en de werkwijzen binnen de afzonderlijke domeinen kunnen elkaar – hopelijk – ook inspireren.

In hoofdstuk 5 behandelen we het analyseren en interpreteren van oral history-interviews als bron voor onderzoek. In academisch onderzoek zijn die analyse en interpretatie essentieel. Interviewen is immers een methode om een onderzoeksvraag te beantwoorden. Hoe kun je interviews analyseren en hoe kom je tot interpretatie en betekenisgeving? En hoe kun je interviews vervolgens verwerken in een geschiedverhaal?

In hoofdstuk 6 staat het leren van en lesgeven over oral history centraal. Hoe kun je als docent oral history inzetten als didactisch middel, en wat kan oral history-onderwijs opleveren? We bespreken leeropbrengsten, ervaringen en praktijken in het hoger, voortgezet (secundair) en primair onderwijs en in het burgerschapsonderwijs.

Hoofdstuk 7 ten slotte is gericht op de erfgoedpraktijk en publieksgeschiedenis. In dit hoofdstuk bespreken we het archiveren, (her)gebruiken en presenteren van oral history, met gedeelde autoriteit als centrale notie daarbij. In de collecties van musea en archiefinstellingen bevinden zich vele oral history-interviews. Ook in publiekspresentaties zoals tentoonstellingen en podcasts zijn interviews niet meer weg te denken. Bovendien wordt oral history gezien als een van de manieren om erfgoedcollecties diverser en erfgoedpraktijken inclusiever te maken.

De bijlagen bevatten een aantal voorbeelddocumenten die gebruikt kunnen worden voor eigen projecten, en een overzicht van software die je kan helpen bij het transcriberen.

Als je dit boek in handen hebt, betekent dat dat je geïnteresseerd bent in oral history. Als er iets is dat je wat ons betreft uit dit boek moet meenemen, is dat er niet één manier is om aan oral history te doen. Elk oral history-project vergt een eigen aanpak, waarvoor zorgvuldige afwegingen moeten worden gemaakt. Dit boek is bedoeld als leidraad daarvoor.

Wat is oral history?

Susan Hogervorst en Marloes Hülsken

Oral history is het genereren en bestuderen van kennis over het verleden op basis van vertelde herinneringen. De Nederlandstalige term is mondelinge geschiedenis, maar meestal wordt de Engelse term gebruikt.¹ Het genereren (verkrijgen, tot stand brengen) verwijst naar oral history als methode, als manier van onderzoek doen, en dat is interviewen. Kenmerkend voor oral history is dat de interviews worden vastgelegd (gedocumenteerd): op audio, video en/of in geschreven vorm. Het interview in vastgelegde vorm (de opname of het transcript) is de historische bron. Deze bron wordt door de interviewer/onderzoeker zelf, of door andere onderzoekers, geanalyseerd en geïnterpreteerd, in samenhang met andere (al dan niet mondelinge) bronnen. Oral history is dus zowel een aanduiding voor een onderzoeksmethode als voor het analyseren van mondelinge bronnen. En soms wordt er ook het interview zelf mee aangeduid. In dit boek bespreken we de meest gangbare manieren van oral history-interviewen, en van het werken met en denken over interviews als historische bron.

Elke tijd brengt nieuwe perspectieven op het verleden, met nieuwe onderzoeksvragen. Sommige daarvan zijn te beantwoorden door mensen te bevragen over het door hen beleefde verleden. Behalve de historische kennis die interviews als bron opleveren, kan oral history ook als methode verrijkend zijn, zowel persoonlijk als professioneel. Vergelijkbaar met de 'historische sensatie' die je in het archief kunt hebben, of wanneer je op een bijzondere historische plek bent, kan het spreken met mensen die getuige waren van een bijzondere historische gebeurtenis indrukwekkend zijn en je je leven lang bijblijven. Maar interviewen gaat een stap verder. Je laat als interviewer het verleden 'tot stand komen', in de woorden van oral historian Jan Bleyen, en daar ben je zelf aanstichter en getuige van.² Dit geeft een machtig gevoel, maar

brengt ook verantwoordelijkheid met zich mee. Het vertellen kan impact hebben op degenen die je interviewt, en op jouzelf. Bovendien kun je door te interviewen iets teweegbrengen in de gemeenschap waarin je interviewt, of in de beeldvorming over een bepaald onderwerp. Dat wat je samen met je geïnterviewden tot stand brengt, vergt zorgvuldig handelen.

Naast de indrukwekkende ervaring van het interviewen is het houden en analyseren van interviews ook intellectueel stimulerend. Interviews confronteert je met je eigen aannames. Het interpersoonlijke van interviewen vereist scherpzinnigheid, en doet een beroep op je inlevingsvermogen, je improvisatievermogen, maar ook op je intellect. Paul Thompson, een van de grondleggers van oral history als vakgebied, schreef lang geleden al wat we andere oral historians allemaal op hun eigen manier hebben horen zeggen: 'De praktische ervaring van interviewen leidt vanzelf tot vragen over de aard van geschiedenis.'³ Die fundamentele vragen hebben bijvoorbeeld betrekking op de subjectiviteit van je bronnen en die van jezelf als onderzoeker, op de relatie tussen kennis en macht, en op de meerduidigheid van het verleden. Door te interviewen en over je interviews na te denken krijg je oog voor de gelaagdheid en complexiteit van het verleden. Interviewen geeft je kortom – daar zijn we van overtuigd – een bepaalde gevoeligheid die je ook meeneemt naar de andere bronnen die je onder ogen krijgt. Misschien is zelfs de stelling te verdedigen dat je van het werken met mondelinge bronnen een betere historicus wordt.

Natuurlijk is oral history ook 'gewoon' een noodzakelijke historische bron, zoals andere historische bronnen dat kunnen zijn. Een bron waar je als onderzoeker soms – misschien wel tegen wil en dank – bij uitkomt. Interviews leveren kennis op die je op andere manieren niet of zeer beperkt kunt verkrijgen. Lang niet alles is immers vastgelegd en niet alles wat is vastgelegd is bewaard en toegankelijk.⁴ Soms zijn gebeurtenissen bewust niet gedocumenteerd, of zijn sporen achteraf vernietigd. Dan kunnen interviews kennislacunes opvullen. In andere gevallen moet je vanwege de aard van je onderzoeksvraag wel met mensen in gesprek. Denk aan onderzoek naar taboeonderwerpen rond intimiteit, schuld en schaamte, de geschiedenis van het dagelijks leven, de geschiedenis van gemarginaliseerde groepen, de beleving van

Interviewen

Marloes Hülsken

Dit hoofdstuk gaat over het houden van een oral history-interview. Wat kun je tijdens het interviewen beter wel of niet doen en waar dien je rekening mee te houden? Met welke (onverwachte) situaties kun je tijdens het interviewen geconfronteerd worden, en hoe kun je daar het beste mee omgaan? We gaan in op praktische aspecten, zoals het kiezen van een geschikte locatie voor het interview, het maken van een audio- of video-opname, het maken van notities en het toepassen van gespreksvormen. In het laatste deel van het hoofdstuk gaan we in op een aantal meer theoretische aspecten die een rol spelen in de relatie interviewer-geïnterviewde, zoals macht en (gedeelde) autoriteit, vriendschap en conflict, en pijn en ongemak. Ten slotte staan we stil bij het onderwerp trauma.

3.1 DE LOCATIE

Als de eerste contacten via e-mail of telefoon zijn gelegd en je interviewleidraad is opgesteld, is de volgende stap het maken van een daadwerkelijke interviewafspraken. Spreek samen af waar het interview plaatsvindt. Je kunt ervoor kiezen om de verteller te laten bepalen waar het interview plaatsvindt, maar hierbij kun je wel met een aantal zaken rekening houden.

Vertellers nodigen je vaak uit in hun persoonlijke omgeving. Op die manier hoeft de geïnterviewde niet zelf te reizen; bovendien is het fijn voor een verteller om te kunnen praten in een vertrouwde omgeving waar diegene wellicht omringd is door persoonlijke spullen die behulpzaam zijn bij het herinneren en vertellen. Als interviewer is het vaak heel productief om in iemands eigen omgeving te komen, omdat

je hierdoor een breder beeld krijgt van wie iemand is. Het kan je inzicht geven in de persoonlijke en sociaaleconomische situatie waarin iemand zich bevindt. Uiteraard kunnen er ook redenen zijn waarom iemand liever niet in de eigen omgeving, maar juist op neutraler terrein wil afspreken. Iemand wil juist niet de aandacht vestigen op de persoonlijke omstandigheden, of wil liever niet dat de omgeving merkt dat er een interview plaatsvindt of dat huisgenoten meeluisteren.

Wij vragen vaak vooraf aan de verteller of het mogelijk is om elkaar alleen te spreken, zonder de aanwezigheid van anderen. Wees duidelijk over hoe en onder welke omstandigheden jij het interview graag voor ogen hebt. Als een verteller liever heeft dat jij als interviewer de locatie voorstelt, is het verstandig om na te denken over een geschikte plek. Kies niet voor je eigen woonruimte; als interviewer is het fijner om daar afstand in te houden. Kies dan eerder voor je werk- of onderwijsplek of de openbare bibliotheek, en probeer daar een rustige ruimte te reserveren. Iemand die geïnterviewd wordt over vervelende ervaringen met onderwijs, kun je beter niet in een onderwijsgebouw uitnodigen. Hetzelfde geldt voor plekken die 'beladen' kunnen zijn omdat iemand er ingrijpende ervaringen heeft opgedaan, zoals ziekenhuizen.

Zoals in hoofdstuk 1 al is toegelicht, is een oral history-interview een vastgelegd gesprek: je neemt het interview op. Voor een goede opname is de locatie van het interview belangrijk. Een café of drukke ruimte of buiten werkt voor het opnemen van een interview niet goed. Een radio, televisie of snelweg op de achtergrond kan tijdens het gesprek misschien niet storend zijn, maar is dat vaak wél op de audio-opname. Uiteraard is dit ook afhankelijk van de kwaliteit en mogelijkheden van je apparatuur. Soms kan het passend zijn om een locatie te kiezen die goed aansluit bij het interviewthema, zoals het dorp of de wijk waar iemand is opgegroeid, of (een rustige ruimte in) een relevant museum. Een wandeling maken of samen de plaatsen bezoeken die voor de verteller van belang zijn, kunnen goede manieren zijn om het herinnerings- en vertelproces op gang te brengen. Stel een locatie voor en laat de verteller ruimte om deze te wijzigen en aan te geven wat wel of niet mogelijk of wenselijk is. Als jullie op een neutrale locatie hebben afgesproken, zorg dan dat je de verteller wat te drinken kunt aanbieden en dat iemand goed kan zitten.

‘Oral history lijkt het minst op werk’

‘Ik vind oral history van de historische onderzoekstechnieken eigenlijk degene die het minst op werk lijkt. Op een of andere manier blijf ik het iets lichts vinden, iets plezierigs.’ Met name het aangaan van een co-creatie geeft Dienke Hondius veel voldoening. ‘Je geeft iets van jezelf in een interview en gaat echt een samenwerking aan. Je probeert als interviewer een goede en fijne sfeer te creëren en zo vertrouwen te geven om te vertellen. Ik benadruk altijd heel sterk dat de verteller de expert is, en dat ik ervan wil leren. Er zitten bovendien altijd onverwachte momenten in een interview. Het heeft ook een heel improviserend en spontaan aspect.’

De lichtheid en het plezier van de methode belemmeren haar niet om grote en ook traumatische geschiedenissen te onderzoeken. Hondius is gespecialiseerd in onderzoek naar de Holocaust, antisemitisme, racisme, koloniale geschiedenis en slavernijgeschiedenis. Ze zegt hierover: ‘Aan het zijn van ooggetuige en dus een bron van kennis ging ik grote waarde toekennen. Overlevenden zijn niet alleen maar getraumatiseerd, mensen die medische of psychologische aandacht nodig hebben of een vergoeding willen, maar bronnen van historische kennis.’

De overtuiging dat ooggetuigen historische bronnen zijn, heeft Hondius in haar werk altijd vastgehouden. Haar benadering van interviews is daarbij sociaalwetenschappelijk: ‘Ik geloof erin dat je in interviews empirische kennis naar boven kunt halen. Te vaak wordt er lacherig over gedaan, zo van “ja, ooggetuigen-verhalen, die moet je toch met een grote korrel zout nemen”. Een soort van scepsis die je onder historici vaak tegenkomt. Interviews bevatten kennis die je nergens anders te weten zou kunnen komen. Dat empirische vind ik wel degelijk een belangrijk onderdeel, een belangrijke waarde van interviews.’

DIENCE HONDIOUS is historica en werkt als universitair hoofddocent aan de Vrije Universiteit. Ze werkt voor het Anne Frank Huis aan internationale educatieve projecten, en doet onderzoek naar de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust. Over haar onderzoek naar het Joods Lyceum verscheen in 2026 een nieuwe, herziene druk. Voor haar proefschrift over de acceptatie van kerkelijk en etnisch gemengde huwelijken hield ze een grote hoeveelheid interviews. Ze is daarnaast gespecialiseerd in onderzoek naar ervaringen met racisme in Nederland en in de doorwerking van de geschiedenis van het slavernijverleden. Ze was recent kwartiermaker van het Kenniscentrum Slavernijverleden in Middelburg en is een van de coördinatoren van het Research Network Oral History van het Huizinga Instituut, de landelijke onderzoeksschool voor cultuurgeschiedenis. Ze werkt aan een boek over onderduiken in en om Amsterdam.

Erfgoed

Susan Hogervorst

Dit hoofdstuk gaat over oral history-interviews als erfgoed – in collecties, presentaties en participatieprojecten van archieven en musea. Erfgoed is alles wat we van het verleden bewaren voor de toekomst, en het geheel van partijen, praktijken en opvattingen van dat bewaren en presenteren daaromheen. Het gaat dan niet alleen om monumenten, materiële overblijfselen en officiële instellingen. Het is ook en vooral een cultureel en politiek *proces* waarin mensen het verleden gebruiken, selecteren, interpreteren en betekenis geven, als onderdeel van hun identiteit.¹ Erfgoed verbindt mensen aan plekken en aan elkaar, en het heden aan het verleden. Maar behalve verbindend is erfgoed per definitie exclusief. Niet alles kan immers bewaard worden en niet iedereen beslist daarover mee.

Het exclusieve – dus uitsluitende – karakter van erfgoed is steeds meer ter discussie komen te staan, ook binnen de erfgoedsector zelf. De laatste jaren zijn er initiatieven ontwikkeld om collecties, presentaties en praktijken inclusiever en democratischer te maken. Het streven naar inclusiviteit is bovendien verankerd in nieuw beleid, op nationaal en internationaal niveau. In 2024 ondertekende Nederland het verdrag van Faro (België deed dit al eerder), dat naar verwachting in 2026 zal worden geratificeerd.² Kernpunt van dit Europese verdrag is dat erfgoed zoveel mogelijk verbonden moet zijn aan sociaal-maatschappelijke doelen, en dat iedereen het recht heeft om deel te nemen aan het bepalen, bewaren en doorgeven van erfgoed.³ Zowel in België als in Nederland is oral history één van de strategische pijlers voor de uitvoering van dit verdrag. In de *Uitvoeringsagenda Faro* wordt benadrukt dat oral history bijdraagt aan een ‘geschiedschrijving van onderop’, waarin de (levens)verhalen van ‘gewone mensen’ centraal staan. Verhalen en getuigenissen fungeren daarbij als belangrijke bronnen voor een meer

inclusief en democratisch erfgoedbegrip. De nadruk ligt daarbij op ‘participatie, inclusie en meerstemmigheid in de collecties’, en op de ‘dialogo over de betekenis en representatie van cultureel erfgoed in de hedendaagse samenleving’.⁴

Deze toegenomen belangstelling en erkenning van oral history als historische bron en methode is positief, maar maakt ook een al langer bestaand spanningsveld extra zichtbaar. Ruwweg is dat een spanning tussen academische oral history aan de ene kant, waarbij het documenteren, analyseren en begrijpen van het verleden en kritische reflectie belangrijke waarden zijn, en aan de andere kant een praktijk waarin oral history maatschappelijke doelen in het heden dient en waarin verbinding, participatie en diversiteit centraal staan. Dit laatste hoofdstuk is een aanzet om beide praktijken en posities dicht bij elkaar te brengen.

Zoals we in hoofdstuk 1 hebben laten zien, liggen de wortels van de academische oral history voor een belangrijk deel in de emancipatiebewegingen van de jaren zeventig en tachtig. Het inzicht dat veel onderwerpen, ervaringen en perspectieven in de archieven ontbreken, en het streven om daar iets aan te veranderen, is een belangrijke basis van oral history als vakgebied. Met hun onderzoek droegen deze historici niet enkel bij aan het creëren van nieuwe bronnen, maar gaven ze ook inzicht in de machtsstructuren waarbinnen en waarmee dominante geschiedverhalen worden ge(re)produceerd en andere gemarginaliseerd.

Het archief is daarbij geen neutrale bewaarplaats; het representeert de culturele tradities en institutionele keuzes voor stemmen, ervaringen en herinneringen die het waard zijn om te bewaren en als geschiedenis een plek verdienen in het publieke domein.⁵ Hierop gaan we in dit hoofdstuk in.

We laten zien hoe je als oral historian interviews kunt overdragen aan een archief, hoe oral history op een inclusieve manier kan bijdragen aan het diverser maken van erfgoedcollecties, hoe oral history-interviews in musea kunnen worden gepresenteerd, en welke afwegingen bij dit alles zijn te maken. Steeds gaat het daarbij om co-creatie, gedeelde autoriteit en herinneringscultuur.

Dit boek is een leidraad voor iedereen die met oral history aan de slag gaat, of je nu net begint of al meer gevorderd bent. Hoewel elk interviewproject uniek is en een eigen aanpak vergt, zijn er kwes- ties waar iedereen mee te maken krijgt. Marloes Hülsken en Susan Hogervorst helpen je stap voor stap op weg om daarin je eigen afwegingen te maken.

De auteurs gaan in op de tradities die aan oral history ten grondslag liggen, en bespreken theoretische concepten die je kun- nen helpen om over interviews en je eigen rol als interviewer na te denken, telkens met concrete voorbeelden en praktische tips. Voor dit boek interviewden zij oral historians uit Nederland, België en Curaçao over hun werkwijzen en visies.

Het boek is opgebouwd volgens de opeenvolgende fasen van het interviewproces: het voorbereiden, houden en documenteren van interviews. Daarnaast wordt getoond hoe je interviews kunt analyse- ren en interpreteren en zijn er aparte hoofdstukken over oral history in het onderwijs en in het erfgoedveld.

Marloes Hülsken werkt als universitair docent aan de Radboud Universiteit en is gespecialiseerd in oral history, gendergeschiedenis en geschiedenisonderwijs. Ze promoveerde op een onderzoek naar ervaringen van katholieke vrouwen met moederschap en geboorte- regeling (2010) en was lerarenopleider en hoofddocent aan de HAN University of Applied Sciences.

Susan Hogervorst werkt als universitair docent aan de Open Uni- versiteit en is gespecialiseerd in oral history, herinneringscultuur en erfgoed. Ze schreef haar proefschrift (2010) over (trans)nationale herinneringsculturen van concentratiekamp Ravensbrück. Sindsdien publiceerde ze onder meer over digitale interviewcollecties en oral history in musea.

